

آیین دادرسی اداری

(دوره قضایی)

جلد اول
(کلیات و ساختار)

دکتر محمد امین ابریشمی راد
عضو هیأت علمی دانشگاه سمنان

دکتر حسین آئینه نگینی
مدرس دانشگاه

سرشناسه	: آئینه‌نگینی، حسین،
عنوان قراردادی	: ایران. قوانین و احکام Iran. Laws, etc.
عنوان و نام پدیدآور	: آیین دادرسی اداری (دوره قضایی)/حسین آئینه‌نگینی، محمدامین ابریشمی‌راد.
مشخصات نشر	: تهران: مجد، ۱۴۰۰-
مشخصات ظاهری	: ج.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۲۲۵-۶۸۹-۰
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه.
مندرجات	: ج. ۱. کلیات و ساختار
موضوع	: آیین دادرسی اداری -- ایران
موضوع	: Administrative procedure -- Iran
موضوع	: آیین دادرسی اداری
موضوع	: Administrative procedure
	شناسه افزوده : ابریشمی راد، محمدامین،
	رده بندی کنگره : KMH1559
	رده بندی دیویی : ۳۴۲/۰۶۶۲
	شماره کتابشناسی ملی : ۸۴۷۰۲۷۶
	اطلاعات رکورد کتابشناسی : فیبا

هرگونه تکثیر کامل یا قسمتی از کتاب بدون اجازه پدیدآورنده یا ناشر، خلاف قانون، شرع و اخلاق است.
موارد تخلف را به دفتر مرکزی «مجد» گزارش فرمایید.

دفتر مرکزی مجد:

تهران، میدان انقلاب، تقاطع خیابان منیری جاوید و شهدای ژاندارمری، پلاک ۵۷

تلفن و دورنگار: ۶۶۴۹۵۰۲۴ - ۶۶۴۱۲۰۷۸ - ۶۶۹۶۳۳۸۶

فروشگاه: تقاطع خیابان منیری جاوید و شهدای ژاندارمری، پلاک ۵۹

تلفن: ۶۶۴۸۶۸۷۴ - ۶۶۴۹۵۰۲۴

www.majdpub.ir

E- mail: info@majdpub.ir

صفحه رسمی انتشارات مجد در اینستاگرام: [majdlaw](https://www.instagram.com/majdlaw)

کانال رسمی انتشارات مجد در تلگرام: [@majdlaw](https://www.t.me/majdlaw)

آیین دادرسی اداری (دوره قضایی)

جلد اول: کلیات و ساختار

تألیف: دکتر حسین آئینه‌نگینی / دکتر محمدامین ابریشمی‌راد

ناشر: انتشارات مجد

چاپ: شهریور، ۱۴۰۰

تعداد: ۵۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۲۵-۶۸۹-۰ ISBN: 978 - 622- 225- 689- 0

حق چاپ محفوظ و منحصر «مجد» است.

فهرست مطالب

۱۱	پیش‌گفتار
۱۳	مقدمه
۱۷	بخش اول: مفهوم‌شناسی و چارچوب نظری
۱۷	فصل اول: آیین دادرسی
۱۷	مبحث اول: معنای «آیین دادرسی»
۱۹	مبحث دوم: جایگاه آیین دادرسی در علم حقوق
۲۱	مبحث سوم: اقسام آیین دادرسی
۲۱	گفتار اول: مبتنی بر موضوع دادرسی
۲۲	گفتار دوم: مبتنی بر مرجع رسیدگی‌کننده به دعاوی
۲۳	فصل دوم: دادرسی اداری
۲۳	مبحث اول: معنای «دادرسی اداری»
۲۶	گفتار اول: مفهوم مضیق
۲۸	گفتار دوم: مفهوم موسع
۳۱	مبحث دوم: مؤلفه‌های اصلی موضوع دادرسی اداری
۳۱	گفتار اول: دولتی بودن حداقل یکی از طرفین دعوا
۳۲	گفتار دوم: اداری بودن موضوع دعوا
۳۵	فصل سوم: آیین دادرسی اداری
۳۵	مبحث اول: معنای «آیین دادرسی اداری»
۳۶	مبحث دوم: منابع آیین دادرسی اداری
۳۷	گفتار اول: احکام اسلامی
۳۹	گفتار دوم: قانون اساسی
۴۱	گفتار سوم: نظرات تفسیری شورای نگهبان
۴۲	گفتار چهارم: سیاست‌های کلی نظام
۴۴	گفتار پنجم: فرمان‌های مقام رهبری
۴۵	گفتار ششم: قوانین
۴۸	گفتار هفتم: مقررات
۵۲	گفتار هشتم: رویه قضایی
۵۶	گفتار نهم: دکترین حقوقی
۵۶	مبحث سوم: موانع توسعه آیین دادرسی اداری در ایران
۵۷	گفتار اول: تعدد شیوه‌های دادرسی اداری

گفتار دوم: تعدد مراجع رسیدگی کننده به دعاوی اداری.....	۵۷
گفتار سوم: مغفول بودن اقتضائات خاص آیین دادرسی اداری.....	۵۸
گفتار چهارم: عدم اهتمام مراجع رسمی جهت ایفای وظایف قانونی شان.....	۵۹
گفتار پنجم: بی توجهی نظام آموزشی به حوزه آیین دادرسی اداری.....	۶۰
بخش دوم: ساختار دادرسی اداری.....	۶۳
فصل اول: الگوهای رایج دادرسی اداری.....	۶۳
مبحث اول: الگوی دادگاه های عمومی.....	۶۵
مبحث دوم: الگوی دادگاه های اختصاصی.....	۶۹
گفتار اول: الگوی فرانسه.....	۷۰
گفتار دوم: الگوی آلمان.....	۷۵
فصل دوم: ارکان دادرسی اداری در ایران.....	۷۷
مبحث اول: ارکان قضایی.....	۷۸
گفتار اول: دیوان عدالت اداری.....	۷۸
گفتار دوم: قضات دادگاه های دادگستری.....	۷۹
بند اول: پیشینه ی نظارت قضات دادگاه ها بر مقررات دولتی.....	۸۱
بند دوم: اقتضائات و ویژگی های نظارت قضات دادگاه ها بر مقررات دولتی.....	۸۴
گفتار سوم: دادگاه های عمومی دادگستری.....	۸۷
بند اول: مبانی صلاحیت دادگاه های عمومی در زمینه دادرسی اداری.....	۸۷
بند دوم: حوزه های صلاحیت دادگاه های عمومی در زمینه دادرسی اداری.....	۹۲
جزء ۱: خروج از صلاحیت دیوان مبتنی بر قانون اساسی.....	۹۲
جزء ۲: خروج از صلاحیت دیوان مبتنی بر قانون عادی.....	۹۴
جزء ۳: خروج از صلاحیت دیوان مبتنی بر رویه قضایی.....	۹۸
بند سوم: صلاحیت شوراهای حل اختلاف در زمینه دادرسی اداری.....	۹۹
بند چهارم: طرح پیشنهاد.....	۱۰۱
گفتار چهارم: دیوان عالی کشور.....	۱۰۳
بند اول: مسئولیت رسیدگی به تخلفات رئیس جمهور.....	۱۰۵
بند دوم: فرجام خواهی از دعاوی اداری مطروحه در دادگاه های عمومی دادگستری.....	۱۱۱
بند سوم: حل اختلاف در صلاحیت دادگاه های عمومی و مراجع شبه قضایی.....	۱۱۳
مبحث دوم: ارکان غیرقضایی.....	۱۱۶
گفتار اول: مراجع شبه قضایی.....	۱۱۷
بند اول: جایگاه مراجع شبه قضایی در نظام حقوقی ایران.....	۱۱۷
بند دوم: اقسام مراجع شبه قضایی بر مبنای اعضای تشکیل دهنده.....	۱۲۱

گفتار دوم: فقه‌های شورای نگهبان.....	۱۲۷
بند اول: نظارت شرعی فقه‌های شورا از مجرای قضات دادگاه‌ها.....	۱۲۹
بند دوم: دادرسی مستقیم توسط فقه‌های شورای نگهبان.....	۱۳۲
گفتار سوم: هیأت وزیران.....	۱۳۴
بند اول: حدود صلاحیت هیأت وزیران در حل اختلاف دستگاه‌های دولتی.....	۱۳۶
جزء ۱: اختلافات مشمول اصل ۱۳۴.....	۱۳۷
جزء ۲: دستگاه‌های دولتی مشمول اصل ۱۳۴.....	۱۳۹
بند دوم: فرآیند حل اختلاف به استناد اصل ۱۳۴.....	۱۴۳
جزء ۱: مرجع حل اختلاف دستگاه‌های دولتی موضوع اصل ۱۳۴.....	۱۴۳
جزء ۲: آیین دادرسی حل اختلافات موضوع اصل ۱۳۴.....	۱۵۰
بند سوم: نسبت نظارت هیأت وزیران با نظارت قضایی.....	۱۵۳
گفتار چهارم: سایر مقامات اداری.....	۱۵۷
گفتار پنجم: کمیسیون موضوع اصل ۹۰ قانون اساسی.....	۱۵۹
بند اول: جایگاه، ترکیب و تشکیلات کمیسیون اصل ۹۰ قانون اساسی.....	۱۶۰
بند دوم: حدود صلاحیت کمیسیون اصل ۹۰ قانون اساسی.....	۱۶۲
جزء ۱: شاکی در کمیسیون اصل ۹۰.....	۱۶۲
جزء ۲: مشتکی عنه در کمیسیون اصل ۹۰.....	۱۶۴
جزء ۳: موضوع شکایت در کمیسیون اصل ۹۰.....	۱۶۸
بند سوم: آثار نظارت کمیسیون اصل ۹۰ قانون اساسی.....	۱۷۲
بخش سوم: جایگاه دیوان عدالت اداری در نظام دادرسی اداری.....	۱۷۵
فصل اول: تاریخچه دادرسی اداری در ایران.....	۱۷۶
مبحث اول: «دیوان مظالم» در ایران.....	۱۷۶
مبحث دوم: دادرسی اداری در نظام حقوقی مدون ایران.....	۱۸۱
گفتار اول: از قانون اساسی مشروطه (۱۲۸۵) تا قانون راجع به شورای دولتی (۱۳۳۹).....	۱۸۱
بند اول: دادرسی اداری در قانون اساسی مشروطه و متمم آن.....	۱۸۲
بند دوم: دادرسی اداری در سایر قوانین و مقررات.....	۱۸۳
گفتار دوم: پس از تصویب قانون راجع به شورای دولتی (مصوب ۱۳۳۹).....	۱۸۸
فصل دوم: ویژگی‌های دیوان عدالت اداری در نظام قضایی جمهوری اسلامی ایران.....	۱۹۳
مبحث اول: دادگاه بودن.....	۱۹۳
گفتار اول: ذیل ساختار قوه قضائیه بودن.....	۱۹۴
گفتار دوم: ماهیت قضایی داشتن عملکرد.....	۱۹۶

پیش‌گفتار

«لَنْ تُقَدِّسَ أُمُّهُ لَا يُؤْخَذُ لِلضَّعِيفِ فِيهَا حَقُّهُ مِنَ الْقَوَى غَيْرَ مُتَّعِجٍ»

«ممنی که حق ضعیفان را از زورمندان با صراحت و بدون خوف و ترس نگیرد، هرگز پاک و سعادتمند نمی‌شود»
(بخشی از نامه ۵۳ نهج‌البلاغه)

مبثنی بر تعدد و فراوانی دعاوی اداری، دادرسی اداری یکی از مهم‌ترین و پرکاربردترین اقسام دادرسی در نظام حقوقی ایران محسوب می‌شود و تأثیر ویژه‌ای بر صیانت از حقوق شهروندان دارد. علی‌رغم اهمیت این موضوع، دادرسی اداری تا حدود زیادی در نظام قانون‌گذاری و حتی نظام آموزشی عالی مغفول مانده است.

بی‌تردید یکی از راهکارهای ارتقا و بهبود وضعیت دادرسی اداری در نظام حقوقی ایران، توسعه ادبیات مربوط به این حوزه و به خصوص تهیه منابعی است که دانشجویان، وکلا، قضات و نظام تقنینی بتوانند با مطالعه آن، ضمن آشنایی هرچه بیشتر با این حوزه و اقتضائات آن، ضرورت توسعه تقنینی و آموزشی این حوزه را دریابند و در جهت تخصصی کردن مشاغل حقوقی از جمله وکالت و قضاوت کوشا باشند. این دغدغه، زمینه نگارش دوره قضایی آیین دادرسی اداری را شکل داده و امید است تا با حمایت اساتید، حقوقدانان و نهادهای ذی‌صلاح در تنظیم برنامه‌های آموزشی، آیین دادرسی اداری بتواند جایگاه خود را در میان جامعه حقوقی و به خصوص نظام آموزشی پیدا کند و حداقل در سرفصل‌های آموزشی رشته حقوق شناسایی شود.

با عنایت به گستردگی مباحث ناظر بر حوزه قضایی آیین دادرسی اداری، اثر حاضر در سه جلد تدارک دیده شده است تا در کنار کلیات و ساختار دادرسی اداری که در جلد حاضر به حضورتان تقدیم می‌گردد، موضوعاتی نظیر ارکان، صلاحیت و فرآیندهای دادرسی در دیوان عدالت اداری به عنوان مهم‌ترین رکن نظام قضایی در حوزه دادرسی اداری را

پوشش دهد. امید است بتوانیم در اسرع وقت جلد‌های دوم و سوم این کتاب را تألیف و تقدیم حضورتان نماییم.

در خصوص شیوه نگارش اثر حاضر تأکید بر این نکته مفید است که نویسندگان تلاش داشته‌اند تا مبتنی بر اسلوب نگارش آثار علمی صرفاً به توصیف مفاد قوانین و مقررات موجود یا نظرات سایر حقوقدانان بسنده نکنند؛ بلکه، حداکثر تلاش جهت بدیع و تحلیلی بودن مفاد این اثر و همچنین استفاده حداکثری از آراء و رویه‌های قضایی شده است. گواه این مدعا آن است که نویسندگان، بسیاری از موضوعات مطروحه در کتاب را ابتدائاً در قالب مقالات علمی تهیه و منتشر نموده‌اند و سپس از یافته‌های آن در اثر حاضر استفاده کرده‌اند. با این حال، پیشاپیش از کم و کاست‌های احتمالی که از چشم نویسندگان دور مانده عذرخواهی می‌کنیم و از همه بزرگوارانی که در جهت ارتقای این اثر، نویسندگان را از رهنمودهای خویش آگاه می‌سازند یا نقایص و اشکالات احتمالی را به نویسندگان منعکس می‌کنند، سپاسگزاریم.

در پایان بر خود لازم می‌دانیم تا از مجمع علمی و فرهنگی مجد و به ویژه ریاست محترم آن جناب آقای دکتر سیدعباس حسینی نیک که نهایت همکاری را در انتشار اثر حاضر داشته‌اند تشکر و سپاسگزاری نماییم.

دکتر حسین آئینه‌نگینی^۱

دکتر محمدمامین ابریشمی‌راد^۲

1. Hosseinayene69@gmail.com

2. Abrishamirad@semnan.ac.ir